

obdrží eventuelně odměnu v zisku podnikatelském, představovaném superdividendou, ale eventuelně jest za odvahu tu potrestán ztrátou, kterou utrpí na svém kapitálu.

Důvodem zisku podnikatelského jest zde tedy jedině převzaté riziko, riziko za eventuelně hrozící ztrátu.

A co platí o podnikání akciovém, platí i o každém podnikání jiném. I při každém jiném podnikání jest riziko podnikatelské důvodem a příčinou zvláštního zisku, zisku podnikatelského.

Má tedy zisk podnikatelský důvod a příčinu svou jedině a výhradně v riziku podnikatelském, čímž položená otázka jest zodpověděna.

J. SPEKTORSKIJ:

Tři školy v ruské státovědě.*)

Ruská státověda je málo známa mimo Rusko i mezi Slovaný. Na příklad v knize známého srbského učence Slobodana Jovanoviče »Osnovi pravne teorije o državi« jsou zmínky o francouzských, německých, anglických a italských učencích, kdežto ruského jména tam není ani jednoho. Ale i mezi ruskými učenci byli vynikající lidé, kteří zaslouží větší známosti. A proto dovolím si seznámiti s třemi směry ruské státovědy: metafysickým Čičerina, politickým Gradovského a sociálním Korkunova.

Nestor ruské vědy státní byl B. N. Čičerin, který do roku 1861 byl profesorem moskevské university. Nebyl to obyčejný učenec, který usiloval nabýti vědění a jen vědění a který by se byl s tím spokojil. Byl myslitel, který, nepomíjeje vědění, viděl v něm ne konec, nýbrž naopak jen začátek pravidelného theoretického problému, totiž problému porozumění. Aby bylo možno porozuměti životu, pokládal za nezbytné pozdvihnouti mysl na výši, odkud rozhled je širý, kde může býti viděn začátek a konec, a odkud

*) Vstupní přednáška autorova, kterou dne 10. března 1927 zahájil na právnické fakultě Karlovy university kurs o historii politických teorií nového věku.

nejbouřlivější a nejhlučnější bystřina zdá se býti nehybnou stříbrnou stuhou.

Myslitelé takového rázu, kteří pohlízejí na bouřlivý politický život sub specie aeternitatis, jsou nevyhnutelně oddáni samotě, samotě hlubokého přemýšlení a vysokomyslnosti, osamělé kopce mezi rovinou. A Čičerin žil v samotě, ve větší samotě než jeho starší současník Francouz Renouvier, zirájící taktéž s výšiny na život a lhostejný k modním vědeckým snahám. Ale samota Čičerina nemůže býti vyložena jen jeho hlubokým filosofickým myšlením; ona se vysvětluje i významem, který dával státní organizaci, větším než je to přirozeno ruské, a možná že i vůbec slovanské duši. On nikdy nemyslel, že by mohla přijít doba, kdy stát se stane zbytečným. Nejen že pokládal stát za nevyhnutelně potřebný, protože mimo stát, jak učil už Aristoteles, mohou žít jen bozi nebo zvěř, nýbrž i miloval stát a vyzdvihoval jeho význam. Proto nespětal, jako to dělal L. Gumplovič, stát se společností. Nemyslel, že smysl státního života skládá se jen ze zápasu skupin a jednotlivců, aby dobyli moci a panství, jak to dělají politikové, nebo automatických styků institucí, jak tomu rozumějí někteří z právníků. On zdvihal stát na metafysickou výšinu, kde není místa pro něco relativního a měnivého, kde ustálenost směle hledí do očí věčnosti. Měl za to, že státu musí býti vzdána taková úcta a že pravdu měl Hegel, vida v státě skutečnost mravní idee, uskutečnění duchovního smyslu dějin člověčenstva. Ani církve se svými bezmeznými ideály o nebi a theokratické myšlenky na zemi, ani společnost se svými sobeckými zájmy jednotlivců a skupin, nýbrž stát je nejvyšší organizace, »svrchovaný, mocný i panující svaz«. A protože stát je zejména svaz, aniž by byl panovníkem, proto ve státě a jmenovitě ve státě i církev i společnost i jednotlivci mohou a musejí míti nejpříznivější podmínky pro svou svobodu a pro svůj rozvoj.

Co je stát s takového stanoviska? Netoliko skutkem, nýbrž také ideou nebo skutkem metafysickým. Smysl státu můžeme objasniti jen se stanoviska metafysiky, »vědy rozumění«, jak jmenoval ji Čičerin.

Jsou dvě metafysická stanoviska, s kterých můžeme chápati svět: buď svět stojí nebo se ustavuje. V prvním případě svět je hotov. Svět je. V něm panuje klid a tento klid nevzbuřuje se pohyby, které zde mají místo, poněvadž pohyby tyto jsou jen pře-

místěním a přestavěním a za žádné příležitosti nejsou vývojem, proměnou, tvořením nebo přetvořením. Při takovém chápání světa, jak to vysvětlil Montesquieu, »chaque diversité est uniformité, chaque changement est constance«. S takového stanoviska svět stojí a skládá se z nezměnitelných předmětů — substancí, stále totožných, stále týchž. Proto logický zákon »A je A, a není ne A« nabývá zde taktéž i ontologického smyslu. Svět je prostranství naplněné předměty; metafysika je takřka topografie, topika světa.

V druhém případě svět ještě není hotov. Není možno říci, že je. Svět se ustavuje — on bude. Dosud v něm vše plyne. Svět je čas, čas naplněný skutky a změnami, a proto metafysika je historie, dějiny.

Ve filosofii devatenáctého století převládala metafysika stavění. Jak učil Baader, nihil est in intellectu, quod non fuerit prius in historia. Filosofie byla filosofií evolucí. V proud evoluce byly zahrnuty minerály, rostliny, zvěř, lidé, hospodářství, stát, právo, mravy, náboženství — zkrátka vše ve světě a celý svět. Byla zničena veškerá stálost a substancionalita. Na příklad duše, které dřív rozuměli jako substancí, stále sobě totožné a proto nezměnitelné a nesmrtelné, byla převrácena v prudký proud. Člověk ztratil vytrvalou a proto i odpovědnou personalitu. Byl převrácen v nějakou tekutou funkci a ztratil právo nejen na vlastní, nýbrž i na nazývací jméno. Jestliže dřívější statická filosofie jmenovala člověka, na příklad Sokrata, tvrdými esenciemi — humanitas, socratitas, tož dynamická filosofie, na příklad nedávno zemřelý Le-Dantec, navrhuje postaviti na místo podstatných jmen, homme, Antoine, Joseph, která ukazují na stav, slovesa: hommer, antoiner, josepher, ukazující na funkce. Z podstatného jména člověk stává se slovesem — on se neskloňuje, nýbrž časuje.

Takové jsou dvě filosofie: filosofie stabilisace a mobilisace. Každá z jich je jednostranná, ale každá má také některou částku pravdy. Pro každou možno říci slovy syntetického filosofa Leibnize: všechny systémy jsou pravdivy tam, kde utvrzují, a jsou lživy, kde popírají. Čičerin usiloval o syntesi obou filosofii. Pravdu první filosofie našel u Aristotela, pravdu druhé u Hegela. On snažil se uvésti v souhlas obě pravdy. Proto chybují ti, kdo pokládají ho jen za přívržence Hegela, a nemají také pravdu ti, kteří by ho pokládali jen za přívržence Aristotela.

Jak uvést v souhlas pokoj a pohyb, logiku a dialektiku, stabilisaci a mobilisaci? Jak je možná aristotelisace Hegela a hegelisace Aristotela? Cestou nálezu v měnivém spojení takových elementů, které jsou neměnnými; cestou nálezu kategorií pro to, co se mění. Jestli chemikovi Mendělejevu se podařilo svést do jednoduché tabulky všechny elementy přírody, spojení kterých dává přírodu fysickou, snad by se daly svést všechny elementy světa sociálního a duchovního také do takových jednoduchých elementů, spojení kterých dá rozmanitost našich dějin, myslil Čičerin... Nebál se ohromné úlohy porozumětí všemu, co se děje s člověčenstvem, pomocí kategorií. Methoda kategorií byla jím aplikována taktéž na stát. Stát není nehybný status, klid smrti, který slouží jen hřbitovu, ale stát není ani bystřinou, která vše odnáší. Má stálé elementy a tyto elementy jsou všechny zjevné. »Ony se ukazují a vyvinují v historickém vývoji, který jen ukazuje jejich všemožné spojení«. Není žádných důkazů, ani v přírodě člověka, ani v jeho dějinách, pro to, aby mohly být dopuštěny jakési nové, úplně neznámé elementy, jak to doufají všichni utopisté. Elementy státu jednostranně zápasí v jeho faktickém stavu a tvoří harmonickou plnost v jeho ideální bytnosti.

Jaké jsou to elementy? Jsou to: s v o b o d a, m o c, z á k o n a s p o l e č n ý c í l.

S v o b o d a. Není státu, kde není svobody, ale naopak není svobody, není-li státu. Proto Čičerin zamítal jako politický absolutismus, světský nebo duchovní, i absolutismus ekonomický, poněvadž při něm není svobody. Ale neméně určitě zavrhoval i anarchismus, který má za to, že problém lidského spoluzití může být rozřešen jedinou svobodou, nevyrovnává je jí jinými zásadami; taková svoboda má místo ve společnosti, s jejím zápasem jednotlivců, skupin, národností a náboženství. Ve státě svoboda doplňuje se jinými zásadami.

M o c. Moc je spojení státního svazu, ale to neznamena, že stát může být založen jen na moci, poněvadž v takovém případě místo svazu bude jednostranné a libovolné panování. V normálním státě moc se vyrovná jak svobodou, tak i dvěma ostatními zásadami: zákonem a společným cílem.

Z á k o n je mravní element státu. Bez něho není pravidelného státu, bez něho idea státu zůstává nedokonalou. Proto bezzákonost je nejen bezmravnost, nýbrž i bezstátnost.

Konečně — společný cíl, určený jako spojení svobody a pořádku, je nevyhnutelný pro ideu státu, poněvadž stát nemůže býti bezúčelný. Z toho vyplývá, že normální stát je »svaz národa spojený zákonem v jediný právní celek, spravovaný svrchovanou mocí k společnému blahu«. Normální rozumí se tady ne jako typické, nýbrž jako ideální, avšak toto ideální je takové povahy, že jeho elementy záleží a projevují se ve skutečích života.

Takový je stát jako idea, ale je jiný jako skutek. Na místě souhlasného spojení svých čtyř elementů, skutečný stát je jednostranné převládání těch nebo jiných zásad v jednotlivosti, čím se vysvětluje jeho nedokonalost a onen zápas, který se v něm děje. Tento zápas dává dějinám dramatický, dialektický charakter. Ovšem neznamená to, že dějiny nemají žádného smyslu, že historie je jen nekonečný řetěz jednotlivých a samostatných skutků, nebo jak myslil Vico, »corsi e ricorsi«, stálé navracení se zpět. Dějiny jsou rozumový a pokračující rozvoj, vedoucí k souhlasu rozmanitostí, k vítězství idee nad skutkem, absolutního a cele spojeného nad relativním a jednostranným. Myslitelům, kteří se povznášejí na takovou výši, hrozí jedno z dvou nebezpečí: buď upadnutí na zem a rozbíjení se, jak to bylo s Ikarem, který zamýšlel vzlétnouti k slunci na voskových křídlech, nebo ocitnutí se v takové metafysice, která už je lhostejná k našemu pozemskému a zvláště k politickému životu. Čičerin vyhnul se jak jednomu, tak i druhému. Jemu podařilo se na filosofických výšinách zachrániti jasný pohled a zájem ke skutečnému životu. Na rozdíl od německých filosofů nemísil tmy s hlubinou, a mluvě slovy Leibnizovými, nemísil slámy termínů se zrny věcí. Jasnost a realismus myslí dovolovaly mu chápati nejhlubší problémy metafysiky, dějiny politických učení a institucí a základní otázky sociologie a politiky.

Dějiny politických učení věnována je jeho monumentální práce v pěti dílech, která co do důkladnosti promyšlení a dokonalého zpracování je jedinečná v evropské literatuře; práce tato je napsána v duchu filosofie Čičerinovy, a proto v ní theorie nejsou postaveny v nějaké spojení s politickými snahami společnosti a jsou probírány samy o sobě jako jednostranné, ale nezbytné úkazy v historickém vývoji státní idee.

Díla Čičerinova pro historii státních institucí mají ještě

i dnes značnou cenu. On nejen prostě objasňoval skutky minulosti, nýbrž je i promýšlel. S této stránky má býti pozorováno jeho označení stavu předcházejícího absolutismu jako převahy společnosti nad státem a jeho pohled na ruskou selskou obec jako na umělé utvoření daňové politiky moskevského státu. V poslední otázce rozcházel se úplně jak s ruskými slovanofily, kteří viděli v užívání půdy obcí speciální zvláštnost slovanského světa, zachovanou jen v Rusku od nepamětných časů, tak i s ruskými národovci, spatřujícími v něm hotový příklad budoucího socialismu.

Čičerin je zvlášt zajímavý jako sociolog. Pamatoval a tím se lišil od dřívějších státovědců, pro které stát splýval s vládou — na účast společnosti v životě státu, ale on také nerozuměl státu jen jako odrazu společnosti. Jeho praktický ideál byl »svobodná společnost ve svobodném státě«. Měl zato, že theoretické studování společnosti nemá býti jakási sociální fysika nebo biologie, nebo »chaotická míšenina veškerých ekonomických, právních a politických vědomostí«. On rozuměl společnosti jako oboru soukromých osobních zájmů, které mohou býti sjednoceny jen ve státě. Ve shodě s tím v knize »O národním zastupitelství« Čičerin stanovil zákon, který má býti zvláště pozorován v naší době třídních a veškerých jiných zápasů, doprovázených snahami o diktaturu, zákon, který hlásá, že čím méně je souladu ve společnosti, tím více sjednocení musí býti ve státě a soustředění ve státní moci. Analogická formule byla ustanovena po Čičerinovi Hippolitem Passyem v knize »Des formes de gouvernement et des lois, qui les régissent«, vydané v roce 1870 a jak už mnohokrát to bývalo, cizozemská redakce stála na místo ruské, ano i v paměti ruského čtenářstva.

V knize pod názvem Sociologie Čičerin studoval lidskou společnost bez obyčejné u jeho současníků naturalistické fráseologie. Pořádek sociálního života pojímal ne ve smyslu mechanických zákonů, které přísluší jen mrtvé materii, nýbrž ve smyslu zákonů vývoje lidského ducha volného ve své činnosti, a proto jeho sociologie nevyloučila politiku jako volnou činnost. Pod jménem politiky rozuměl ne činnost, řízenou zájmy jednotlivců nebo skupin a užitečnou pouze se stanoviska dnešních požadavků, nýbrž realisaci společenského ideálu i v tom směru jako ho uskutečňuje historický vývoj, viditelný s metafysické výšiny.

A proto politika je praktická filosofie ducha. Ačkoliv politika je věda relativnosti, má pevnou podporu jak v historii, učitelce života, tak i v metafysice, osvětlující smysl a konečný cíl veškerého skutečně uznaného jednání. Při takovém chápání politiky Čičerin neusiloval uvést ji v souhlas s tím, co jmenoval »měnlivými kombinacemi veřejného mínění«, a proto ho nemilovali jak absolutisté, tak i demagogové. A mezitím, když teď čteme třetí díl jeho »Kursu státní vědy«, který má název »Politika«, mnohá místa její čtou se jako splněné proroctví. Čičerin předpovídal na příklad světovou válku, úlohu Německa, a onen význam, který po jejím ukončení evropské velmoci se pokusily dáti Polsku.

Čičerin narodil se na konci dvacátých let devatenáctého století a zemřel v r. 1903; přežil oba mladší representanty ruské státovědy, Gradovského a Korkunova. Za jeho života vznikly mnohé nové idee, ale on nešel za módou a zůstával na výši Parnasu; proto, vydáváje v roce 1894 první díl Kursu státní vědy, který přednášel ještě v letech šedesátých, nic v něm nezměnil, poněvadž vykládal, že za minulých pět a dvacet roků »základní věda státního práva nepokračovala«. To samozřejmě byl konservatismus, ale ne konservatismus nehybnosti nebo reakce. Byl to konservatismus filosofie, která vidí v bystřině života lidu zákony záchraný ducha, jako současná Čičerinova přírodověda nalézala v bystřině přírody zákon zachování materie, a později energie. Tento konservatismus byl konservatismus klidného názoru, nebouřícího marnosti života.

Mezitím život bouřil a žádal větší pozornosti k sobě, zvláště v šedesátých letech, kdy reformy Alexandra II. pobouřily ruskou veřejnost. Bylo potřeba státní vědy, která sešla by s výšin metafysiky, aby pomohla nejen učencům a studujícím, ale i široké veřejnosti rozeznávatí otázky dneška. Vstříc takové potřebě šel druhý ruský učenec petrohradský, profesor Alexandr Dimitrijevič Gradovský, začavši svou literární činnost článkem »Několik slov o politickém vychování v Rusku«. Když Gradovský psal pro obecnost, přinášel s částí sociálně-pedagogickou obět, s částí šel za svou náklonností, neboť byl vrozený publicista nejen ve smyslu nadání k vědecké práci v oboru juris publici, ale také ve smyslu publicistické činnosti. Proto učil nejen s universitní katedry, ale také v novinářských statích.

Pro učence novinářská práce je zároveň nebezpečná i uži-

tečná: nebezpečná proto, že učenec v zájmu dnešního okamžiku může zapomenouti na vědeckou nestrannost; užitečná, že v ní má možnost učití nejen ty, jež sedí v universitních posluchárnách, ale i široké obecnstvo. Publicista, který má vědeckou znalost a který skutečně má co říci a ví, jakým způsobem to říci, slouží společnosti, prokazuje jí službu učitelskou. Žije ve společnosti, nežije jejími drobnými zájmy každého dne, ale povznáší ji a rozšiřuje její rozhled. Vždyť každý úvodní novinářský článek je filosofické objasnění události dne, je takřka každodenní filosofie dějin. A Gradovský, podobně B. Constanťovi, který sestavil svůj »Kurs konstituční politiky« z článků, napsaných pro časopisy, probíral otázky veřejného práva nejen jako učenec, nýbrž i jako žurnalista.

Ve vědě Gradovský sledoval metodu, která se jmenuje *politickou*. To znamená, že vzdal se myšlenky vyzdvihnouti stát na výši čistého myšlení, stavby ve vzduchu, pro nedostatek půdy pod nohama, a také spustiti jej do bezforemné společnosti. On stál uprostřed a viděl ve státu závodíště svobodné činnosti lidí. Politika není kabinetní abstrakce, ona je reální skutečnost, kde zápasí ne kategorie myšlení, ale živí lidé. Proto, ačkoli uznával zásluhy vznešeného akademismu, Gradovský přece jen vytykal Čičerinovi bezměrnost jeho klasicismu, jeho usilování »přenéstí propyleje a akropolis do Tambova«, ruského venkovského města. On tvrdil, že státověda poznává to, co je, a ne to, co má býti. Politickému realismu rozuměl jako realismu konkrétních skutků, a ne abstraktních ideí nebo universálií, jak to dělali scholastikové středověku, jmenujíce se realisty. V souhlasu s tím pojímal státní život jako státní činnost, uskutečňující se politickými dějinami a praktickou politikou. Politická historie je už hotová praktická politika; praktická politika je ještě nehotová politická historie. A byl-li Čičerin ve státovědě především metafysik, Gradovský byl především historik a politik.

Díla Gradovského o ruských a cizozemských politických dějinách jsou velmi cenná a půvabná tím, že nezapomínal ani lidí pro instituce ani institucí pro lidi. Vynikající právník cenil zásadní a historický význam politických institucí, o kterých řekl Waitz, že kde končí jejich dějiny, končí dějiny vůbec. Instituce možno říci, jsou kostra, kterou nevidí ten, kdo hledá jen povrch, ale na které drží celý organismus. Když dějepisec práva studuje státní

institute, přirovnává se roentgenologovi, nalézajícímu za měkkými částkami těla jeho pevnou podstatu. Ale třeba sebe více cenil Gradovský institute, nezapomínal lidí, kteří v nich působí, a pro které působí ony. Praktické politice Gradovský rozuměl ne jako spolupůsobení ve světovém duchu, ale jako řešení životních úkolů Evropy a Ruska. Co se týče Ruska, byl ideolog reformy císaře Alexandra II. Její filosofii a ukončení viděl v osvobození a zákonnosti; jinými slovy, ze čtyř ustanovených Čičerinových kategorií, pro svůj čas a pro svou vlast uznal zvláště potřebnými svobodu a zákon.

Co znamenalo osvobození, které přivolával Gradovský? Osvobození ruského obyvatelstva od toho nehybného řádu, kterým spoutal je ještě moskevský stát šestnáctého a sedmnáctého století a který přinášel s sebou to, že subjektivní veřejná práva občanů nedosáhla v Rusku toho rozvoje jako v západní Evropě. Odnětí svobody u obyvatelstva v svůj čas bylo nevyhnutelné pro politickou centralisaci Ruska právě tak jako v západní Evropě, když přemáhala feudální rozdrobení. V osmnáctém století ruský stát upevnil se na tolik, že mohl osvoboditi některou část obyvatelstva, zejména šlechtu, jejíž povinná služba byla zrušena v roce 1762. Za sto let byli osvobozeni sedláci od závazné služby statkářům. Základní směr obou aktů byl vylíčen Speranským, ruským Savignym a Portalis-em, který v roce 1809 řekl, že »Rusko nepochybně má přímý směr k svobodě«. A Gradovský měl zato, že osvobození sedláků neznamena konec osvobození ruského občanstva. Toto osvobození předpokládá nové vychování jak osvobozujících, tak i osvobozených, třeba vštípiti jim zásady státu právního. Prostředkem pro to vychování Gradovský uznal zákonnost, zásadu, snad utiskující ruskou širokou duši, ale zároveň ji ochraňující. On měl zato, že tato zásada ochraňuje nejen obyvatelstvo, ale i vládu. Podobně dřívějším západním právníkům, kteří usilovali dát absolutní monarchii charakter monarchie zákonné, podle zásady *lex stat, rex cadit*, Gradovský usiloval uvést do mezí zákonnosti ruskou samovládu. Vykládal soustavu ruského státního práva tak, že učení o zákoně jde před učením o vládě. S tímto spojoval teoretickou zásadu svrchovanosti zákona, kterou potom prohlásil holandský právník Krabbe. Vyvyšuje zákon nad vládu ve svém pojmání *legis latae*, Gradovský rozuměl *legi ferendae* jako konstituci. Jako Čičerin byl přesvěd-

čeným konstitucionalistou. Ale jemu, zúčastněnému na sestavení konstituce pro národ bulharský, nepodařilo se účastniti se v tvorbě konstituce pro národ ruský. Avšak zejména v této otázce, v otázce o zárukách právního řádu v Rusku, Gradovský měl strašného odpůrce v osobě Dostojevského. Spor nebyl rovný: na jedné straně stál nadšený prorok, slovy pálicí srdce lidí, na druhé — profesor a ještě k tomu právník, znalec techniky veřejného práva. Není divu, že v tomto sporu proroka s právníkem cit značné části obecenstva byl na straně prorokově; byloť začarováno geniem Dostojevského. Ale když čteme jejich polemiku dnes, nemůžeme nesouhlasiti s úvahami Gradovského na ochranu kulturních institucí, proti nimž Dostojevský kladl plamenné, avšak pro právníka a politika nedostatečné volání: Pokoř se hrdý člověče!

V roce 1889, kdy Čičerin vstoupil v sedmé desetiletí svého dlouhého života, Gradovský zemřel, jsa osm a čtyřicet roků stár. Shořel v práci, které se oddával, jak sám říkal, do »citu zmizení«, ale nezmizel; mimo bohaté literární dědictví zanechal nám školu, ve které vynikají nad jiné dva jeho žáci, kteří šli vlastními cestami. Byli to otec známého básníka Alexander Lvovič Blok a Nikolaj Michajlovič Korkunov, který se stal též profesorem petrohradské university.

Vědecká činnost K o r k u n o v a připadla na dobu panování německé formálně-právní školy ve státovědě. Podle jejího názoru vše mimoprávní, metajuridické, jak říkal Jellinek, vše »historické-politické-filosofické« podle pohrdlivého výroku Labandova musilo býti vyškrtnuto ze státovědy, které rozuměli jako juridické a jen juridické vědě. Jus, jus et nihil plus. Věda o státě je státní právo. Zdrojem jeho je státní vůle. Stát je jednotka, je osoba, mající vůli, a poslední tvoří právo, a proto la raison d'état je tato ratio juris, kterou tak dávno a tak úporně hledá filosofie práva. Státní vůle je neomezená — samovládná, sama stanoví svou kompetenci a jestliže při tom omezuje sama sebe, jak to bývá v státech konstitučních, je takové omezení »politikou moci«, mluvě slovy Iheringovými, nebo »samoomezením moci«, mluvě slovy Jellinkovými. Není možno nesouhlasiti s tím, že toto učení má logickou a konstruktivní důslednost, ale když dáme stranou jeho formální zásluhy a nahlédneme do jeho podstaty, vadnost jeho bude samozřejmá: učení toto vplétá do konstitučního státu

teorii absolutistickou. Pro stát zapomíná na společnost. A mezi tím se toto učení, autoritou německé vědy, rozšířilo nejen v Německu, nýbrž i v jiných zemích, a mezi nimi i v Rusku. I v Rusku našli se mladí státovědci, opakující německé úvahy o Kompetenz-Kompetenz, a jak nalézti jedinou a nedílnou státní vůli ve množném federálním státě.

Korkunov nesledoval takové cesty. Nehledí na to, že doba jeho činnosti, doba císařství přesvědčeného samovládcce Alexandra III. byla více příznivá pro teorii právního absolutismu, než konstituční řád současného Německa; on nedal se svéstí prostou a elementární konstrukcí německé školy. Ukazoval-li Pogodin Kavelinovi, že používá-li se formálně-právnícké metody na stát, snadno je ignorovati takové věci jako svatý Sergij, Korkunov hlásal, že používá-li se jí na stát, je možno ignorovati účastenství společnosti ve státním životě, a zatím on nemohl si představit ani učení o státě, ani učení o právu bez společenských styků jako podstaty. Proto jeho »Přednášky o všeobecné teorii práva« jen názvem upomínají na »Allgemeine Rechtstheorie« od Merkla, která byla, možno říci, všeobecnou částí všech všeobecných částí všech dogmatických soustav pozitivního práva. Vskutku je to pokus sociálně-psychologického výkladu práva. Podobně i jeho všeobecné učení o státě je sociální učení o státě. Jeho škola je školou sociální státovědy.

Proti vládnoucímu mínění Korkunov tvrdil, že stát není osobou a že nemá jednotné vůle. Stát není jednota, nýbrž je množství. Proto i filosofie státního práva nemůže býti juridickým monismem, monotheismem, nýbrž má býti pluralismem. Vskutku to, co jmenujeme »státní moc«, je souhrn jednotlivců a institucí, jejichž vůle není jedinou, poněvadž mezi nimi vznikají často rozepře a konflikty. Což nemluvil už Montesquieu místo o jediné moci o moci ve množném čísle, a o takových mocích, které jsou odlučovány jedna od druhé (la séparation des pouvoirs)? Kde hledati to, co poutá panující lidi a instituce v jediný státní celek? Ne v moci, ale ve společnosti, v seznání spoluzávislosti. Díky tomu poznání společnost se nerozpadá. Díky jemu členové společnosti nejen se nerozcházejí, nýbrž poslouchají orgánů státní moci. Proto stát je jistý stav (status, état) společnosti, nebo jak definuje Korkunov, »společenský svaz svobodných lidí«. V souhlasu s tím bude i jeho právní konstrukce. Stát není subjektem, právníkou

osobou; není objektem, patrimoniálním majetkem. On je poměrem. V tomto poměru subjekty jsou občané, objektem moc. Destinatář moci je společnost, a proto její dispozitáři mají služební postavení.

Tato konstrukce je zajímavou nejen jako konstrukce právní, nýbrž má svůj filosofický a sociální význam. Filosofický význam její záleží v tom, že na místo vědy o předmětech, o substancích se v ní klade věda o poměrech. Tento rozdíl je velmi důležitý. Věda může vyzkoumat buď jednotlivé předměty nebo poměry mezi předměty. Velmi dlouho všechny vědy byly vědy o předmětech, o věcech, o objektech. Ale v posledních letech vědy přenesly své zájmy na poměry, na funkční závislost. Předměty ztratily samostatnost a staly se částkami nebo výsledky poměrů. Shodující proces začal být viditelný i ve vědě právní: dřívější právo bylo seznamem subjektivních práv institucí a jednotlivců. Novější práвовěda, nebo alespoň novější teorie právní, na místo jednotlivých práv, usilují postavit funkční závislosti a sociální souvztáhnosti. Korkunov byl jeden z prvních mezi těmi, kdo pokusil se postavit na tuto cestu teorii práva, ba i dogmatiku veřejného práva.

Sociální stránka té cesty záleží v tom, že na místo státu jako moci, jako imperia, a občanů jako jednotlivců, právník vychází se stanoviska společnosti, společné závislosti nebo solidarity lidí obývajících ve společnosti a jurisprudence autokratická mění se v jurisprudence demokratickou. Ve stopách Korkunova na západě Evropy jdou takoví právníci jako Löning a němečtí státovědci, kteří se pokoušejí místo státu vrchnostenského učiti o státě svobodném, a zvláště francouzský učenec Duguít. Popření státu jako osoby, a také osobních veřejných práv, učení o státě jako poměru, založeném na vzájemné sociální závislosti (interdépendance sociale) a na utvořených jí právních situacích, o předurčení státu pro veřejné služby tak upomíná na učení Korkunova, že Duguíta možno jmenovati francouzským Korkunovem. Avšak, ačkoliv Korkunov vyslovil svou ideu dříve než Duguít, idea státu-poměru je tak spojená s jménem Duguítovým, že, má-li se jedním slovem označiti učení Korkunova, je nutno, bohužel, říci naopak, že Korkunov byl ruský Duguít.

Korkunovu se nepodařilo vyložiti podrobně své učení o státě; zemřel v r. 1900 teprve ve věku 47 let, a Čičerin, který v ten okamžik dokonil 72 roky svého života, přežil i jeho. Za tři roky

nebylo již ani Čičerina. Tím způsobem ruská státověda ve XX. století pokračovala ve svém vývoji bez otce idealistické školy Čičerina, bez otce politické školy Gradovského a bez otce sociální školy Korkunova, kteří byli pro ruskou vědu tím, čím byli Renouvier, Benjamin Constant a Duguit pro vědu francouzskou.

Ale vděčná paměť o těchto učencích je živá v myslech dnešního pokolení ruských státovědců. Věřím, že začínající nyní úzká vědecká spolupráce slovanských národů, bude mít za výsledek, že mladé pokolení příznivců státní vědy i jiných slovanských zemí bude si přát poznati tyto buditele a zakladatele ruské vědy veřejného práva. Tato víra a přání uctí mé učitele ve význačný pro mne den, kdy začínám přednášeti v staroslavné universitě Karlově, když neospravedlní, nechť aspoň vysvětlí výběr thematické úvodní přednášky.

Dr. JOS. SALABA:

K otázce příjmů a vydání českého státu před Bílou horou.

(Státní rozpočet a hospodaření na král. majetku.)

Ústava a správa starého českého státu byly, jak známo, dualistické. Byly úřady dvojí: zemské (stavovské) a dvorské (královské). K tomu se pojila teritoriální autonomie zemí přivtělených: na Moravě, ve slezských knížectvích, v obojí Lužici a v Kladsku, jakož i exterritoriality Chebska, ba i Králohradecka a Trutnovska, kde (jako na Brněnsku a Olomucku) byly někdy zvláštní soudy a desky. Vedle centrálních byly i úřady venkovské (hlavně stavovské): krajské (hejtmani), patrimoniální a městské autonomie, kde teprve od r. 1547 zasedá zástupce králův, kr. rychtář. Byla tu tedy veliká rozmanitost a rozhodná decentralizace.

Hlavní síly tohoto celku, král a stavové, zápasí navzájem neustále; vlastně již od 12. století. Jednou je silnější ta, podruhé ona složka. Od r. 1526 (1547) sílí zase král. Vidíme to také na významu jednotlivých úřadů. Stoupání vlivu nejv. kancléře, a to i nad nejv. purkrabím Pražským, je známo a s tím souvisí a mění se též pomalu funkce nejv. hofmistra a nejv. maršálka. Nejzají-